

СУТНІСТЬ І ОЗНАКИ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

М. Є. РОГОЗА, доктор економічних наук; професор
К. Ю. ВЕРГАЛ, кандидат економічних наук, доцент
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Наразі створення інтегрованих структур є закономірним етапом розвитку підприємств в умовах глобалізації економіки, що є результатом концентрації та консолідації їх капіталу. При цьому особливу увагу потрібно приділити дослідженню сутності інтегрованого об'єднання з погляду системного аналізу, що дозволить сформулювати основні закономірності побудови та вдосконалення механізмів управління інтегрованими структурами. Мета статті – розкрити теоретичні аспекти змісту поняття «інтегровані структури» та їх ознаки. У статті систематизовано погляди науковців на зміст поняття «інтегровані структури» та з погляду системного підходу розкрито його основні ознаки. Узагальнено визначення поняття «інтегрована структура» та визначено основну мету управління інтегрованою структурою.

Ключові слова: інтегрована структура, підприємство, система, управління інтегрованою структурою, торговельне підприємство.

Торгівля посідає важливе місце у вітчизняній економіці, що підтверджується її часткою у формуванні ВВП України, яка є досить вагомою і стабільно збільшується, наприклад, із 4,5 % 1990 р. до 14,4 % 2012 р. [14, с. 32]. Протягом останніх років постійно зростає і величина роздрібного товарообороту підприємств із 11964 млн грн 1995 р. до 433081 млн грн 2013 р. [14, с. 259]. Значною є і частка підприємств, що здійснюють торговельну діяльність в Україні, – 10,7 % об'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України. На кінець 2012 р. кількість роздрібних торговельних об'єктів становила 10764 од., зокрема підприємств, що торгують переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами 5622 од., непродовольчими товарами – 4991 од. Проаналізувавши динаміку чисельності підприємств за 1995–2013 рр., відмітимо різке скорочення підприємств роздрібної торгівлі із 133,7 тис. од. 1995 р. до 59,8 тис. од. 2013 р. [14, с. 271]. Водночас станом на кінець 2013 р. забезпеченість

торговельною площею магазинів роздрібних ТП України (без урахування ФОП) становила на 10 000 осіб 2073 м², кількість об'єктів на 10 000 осіб – 13 од. Наприклад, 2012 р. забезпеченість торговельною площею роздрібних магазинів збільшилась на 1,6 %, але при цьому скоротилася кількість об'єктів торгівлі. Скорочення кількості роздрібних торговельних об'єктів разом зі збільшенням забезпеченості населення торговельними площами та зростанням обсягу роздрібного товарообороту свідчить про посилення процесів концентрації та централізації торговельного капіталу. На зміну застарілим торговельним об'єктам приходять такі сучасні організаційні форми торгівлі як інтегровані структури, які, ґрунтуючись на територіальних і міжгалузевих зв'язках, концентруючи ресурси та використовуючи більш сучасні методи планування і організації своєї діяльності, здобувають значні конкурентні переваги.

Дослідженню сутності поняття «інтегровані структури» присвячені праці таких науковців, як Є. М. Белий, І. С. Гостева,

Б. Г. Клейнер, Т. Л. Мостенська, А. А. Пилипенко, К. В. Рожкова, І. В. Ялдіні. Однак попри значну кількість наукових напрацювань у цьому напрямі, дискусійним залишається визначення сутності поняття «інтегрована структура» у сфері торгівлі та виявлення основних її ознак.

Метою статті є аналіз теоретичних аспектів змісту поняття «інтегровані структури» та визначення їх ознак із погляду системного підходу.

Однією із сучасних форм торгівлі є інтегровані структури, які є продуктом та проявом інтеграційних і глобалізаційних процесів. На сучасному етапі розвитку торгівля як складова господарського комплексу країни включена у складне переплетення міжнародних, міжтериторіальних, міжгалузевих зв'язків. Вони проявляються у розвитку інтеграційних процесів, кожен із яких характеризується певним ефектом, який можна кількісно оцінити [11, с. 83].

І. С. Гостева зазначає, що інтегровані підприємства – це структури, утворені двома або більше економічними суб'єктами (що мають майно у власності) шляхом установлення цивільно-правових відносин із метою отримання прибутку або іншого виду ефекту від діяльності та її координації, із установленням організаційних і владних відносин і визначенням керівного органу на основі договору або інших підстав [3].

Ю. Вінслав пропонує визначати інтегровану структуру як групу юридично або господарсько самостійних підприємств, що ведуть спільну діяльність на основі консолідації активів або договірних (контрактних) відношень для досягнення спільних цілей [1].

Як ефективну конкурентоспроможну бізнес-систему, що здатна завоювати та утримувати значну частку ринку, а отже, забезпечувати зростання прибутків і покращення фінансової стабільності кожного члена структури, розглядає інтегроване об'єднання Т. Л. Мостенська [10].

Згідно з Б. Клейнера інтегрована структура являє собою суб'єкт господарювання, який створює відповідний інститут, тобто відносно стійкі по відношенню до змінної пове-

дінки або до інтересів окремих суб'єктів або груп, що продовжують діяти протягом значного періоду часу, формальні і неформальні норми чи системи норм, які регулюють прийняття рішень, діяльність і взаємодію соціально-економічних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб, організацій) та їх груп [7, с. 19].

Л. Драчова [5] зводить поняття інтегрованої структури до системи координації економічних агентів у процесі розподілу ресурсів, що гетерогенно розподілено за окремими напрямками життєдіяльності та всередині них.

Отже, спільним підходом у вищезгаданих визначеннях є розгляд інтегрованої структури як системи елементів (об'єктів господарювання, зв'язків, ресурсів, відносин), що володіє низкою специфічних ознак, які можна узагальнити у таких твердженнях (рис. 1):

- інтегрована структура є багатовимірною і мультипросторовою системою, що може бути ідентифікована в ряді структурованих просторів (економічних організацій, юридичних осіб, вироблених продуктів, ринків і ін.), однак при цьому не міститься повністю в жодному з ідентифікаційних просторів [6]. Для цього за своїм складом інтегрована структура повинна володіти ознаками унікальності, що проявляється у специфічній організаційній побудові та унікальній комбінації ресурсів, на якісні та кількісні характеристики яких накладаються певні обмеження щодо їх граничних можливостей;
- враховуючи неоднозначність думок науковців щодо визначення інтегрованих структур або як сукупності агентів, або як сукупності функціональних зв'язків, які підлягають управлінню, доречним є комплексне представлення інтегрованої структури як складної соціально-економічної системи, яка визначається організаційною підсистемою та підсистемою управління (управління інтеграційним розвитком та управління інтеграційними процесами), що знаходяться у взаємозв'язку, та визначають тип інтеграції;
- організаційна підсистема інтегрованої структури являє собою складну ієрархію об'єктів (агентів), структуровану відповідно

до певної організаційно-економічної форми, та функціональних зв'язків між ними, що відображають економічні, організаційні, технологічні та інші процеси;

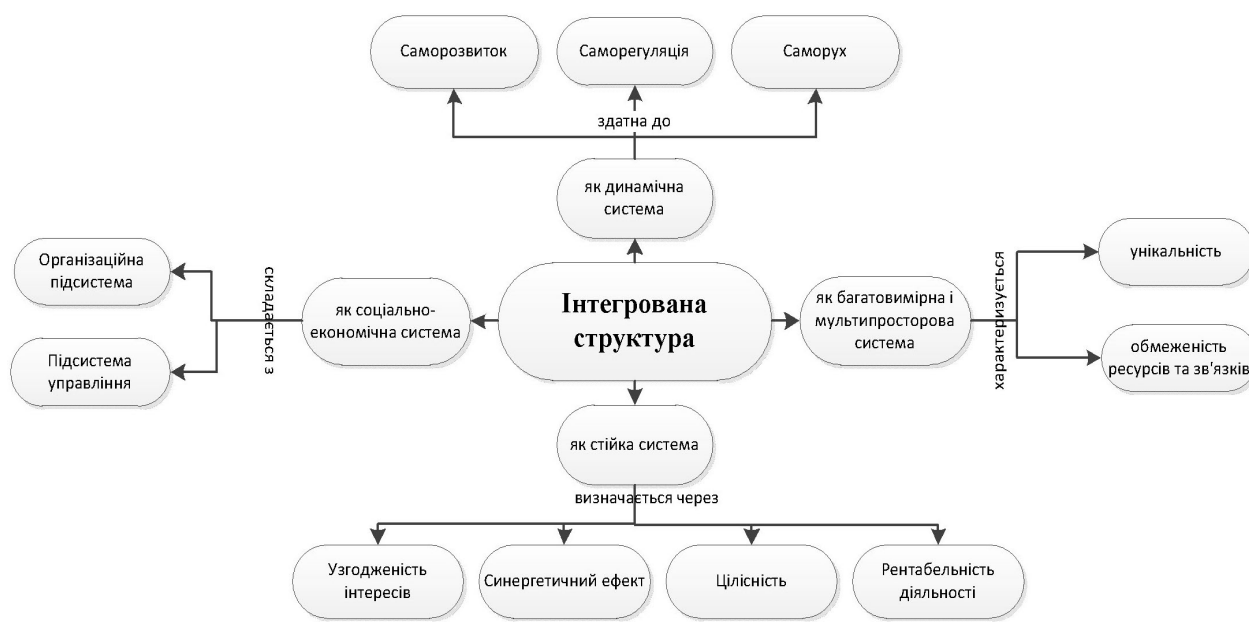

Рис. 1. Ознаки інтегрованих структур

- підсистема управління визначається метою, характером інтеграції та забезпечує взаємодію між елементами організаційної підсистеми (підсистема управління інтеграційними процесами), еволюцію та адаптацію елементів інтегрованої структури до змін внутрішнього та зовнішнього середовища (підсистема управління інтеграційним розвитком). Мета підсистеми управління має цільову спрямованість, що для торговельних підприємств визначається особливостями галузі, тобто для торговельних підприємств одна з генеральних цілей обов'язково пов'язана з задоволенням потреб споживачів, фінансово-економічними результатами, введенням спільної торговельної діяльності, та має вартісний характер [13, с. 114]. Результатами роботи підсистеми управління є сукупність норм (правил), що відповідно до досліджень Є. М. Белого, К. В. Рожкової можуть бути формальними (корпоративне право) та неформальними (організаційна культура) регулюючими нормами, визначають порядок прийняття рішень, діяльність і взаємодію агентів інтегрованої структури, та повинні діяти протягом тривалого періоду

часу на всіх агентів, охоплених структурою, та бути стійкими по відношенню до зразків поведінки окремих агентів [2];

- генеральна функція інтегрованої структури являє собою сукупність ключових параметрів функціонування (які можуть приймати значення показників ефективності його функціональних складових), на максимізацію яких направлена їх діяльність [4, с. 36]:

$$GF = f(x_1, x_2, \dots, x_n) \rightarrow \max,$$

де GF – генеральна функція інтегрованої структури;

x_1, x_2, \dots, x_n – ключові параметри функціонування;

- інтегрована структура є динамічною системою, здатною до саморуху, саморегуляції та саморозвитку. Протягом певного періоду часу інтегровані структури можуть змінювати кількісний і якісний склад своїх ресурсів, кількість учасників інтегрованої структури, види взаємодії між ними;

- інтегрована структура визначається обов'язково наявністю центру, який здат-

ний приймати основні управлінські рішення, накопичувати капітал, технології, інформаційні та фінансові ресурси [4, с. 35];

- як і кожна система інтегрована структура представлена формою, що є зовнішнім проявом її структури (наприклад горизонтальна, вертикальна) та організацією, тобто внутрішньою впорядкованістю, яка проявляється у особливостях встановлення зв'язків між складовими частинами;

- ефективність інтегрованої системи пов'язана з поняттям «стійкість», яка залежить від стійкості елементів і підсистем, міцності зв'язків між елементами і підсистемами та від стійкості зв'язків системи із зовнішнім середовищем [9, с. 71]. Сійкість інтегрованої структури проявляється у вигляді властивості зберігати попередній стан, описаний системою параметрів, і протистояти дестабілізуючим впливам факторів і змінам зовнішнього середовища та внутрішнім трансформаціям самої системи, а також вміння адаптуватися до цих змін, зберігаючи при цьому стійкий потенціал, цілісність структури системи і рух у просторі в довгостроковій перспективі [12]. Сійкість інтегрованих структур має стосуватися усіх виокремлених елементів системи та визначатися такими положеннями [8]:

1) стратегічні інтереси учасників інтегрованої структури повинні бути узгоджені між собою;

2) суперечності, що виникають між учасниками інтегрованої структури, слід вирішувати на основі досягнутих компромісів;

3) сукупний ефект від діяльності інтегрованої структури перевищує суму ефектів від незалежного функціонування її учасників до інтеграції;

4) ефекти від інтеграції повинні відповідати очікуванням кожного з учасників інтегрованої структури.

Отже, створення та функціонування інтегрованих структур проявляється як цілеспрямована організація взаємодії учасників інтеграції через делегування функцій і об'єднання властивостей (економічних, технічних, соціальних, виробничо-господарських, інституціональних), визначається на-

явними зовнішніми чинниками та внутрішніми передумовами (мотивами), стратегічними цілями та потенційними можливостями підприємств-учасників. При цьому завдання управління інтегрованою структурою полягає у збереженні стійкості та цілісності системи, яка утворює інтегровану структуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристов С. А. Системный подход к управлению процессами региональной интеграции / С. С. Аристов, М. В. Никитенкова // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Экономика. – 2010. – № 26 (207). – С. 100–104.
2. Белый Е. М. Интегрированные структуры в современной экономике: сущность, тенденции развития / Е. М. Белый, Е. В. Рожкова, А. Е. Тюлин // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 6–6. – С. 1482–1484.
3. Гостева І. С. Поняття та види інтегрованих підприємств [Електронний ресурс] / І. С. Гостева. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2008_20/gosteva.pdf. – Назва з екрана.
4. Гусев Е. В. Совершенствование методов комплексной оценки экономической эффективности интегрированных бизнес-структур холдингового типа / Е. В. Гусев, М. С. Овчинникова, К. В. Кардапольцев // Вестник ЮУрГУ. Серия: Экономика и менеджмент. – 2009. – № 21. – Вып. 10. – С. 34–41.
5. Драчева Е. Л. проблемы определения и классификации интегрированных корпоративных структур / Е. Л. Драчева, А. М. Либман // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 4. – С. 12 – 21.
6. Захарова Е. Н. Системный подход в основе формирования интегрированных структур / Е. Н. Захарова, И. П. Ковалева. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_FPN_2014/Economics/10_180813.doc.htm. – Назва з екрана.

7. Клейнер Б. Г. Эволюция институциональных систем / Б. Г. Клейнер. – М. : Наука, 2009. – 240 с.
8. Клепиков Ю. Н. Проблемы теории и практики организации и функционирования интегрированных корпоративных структур / Ю. Н. Клепиков // Российское предпринимательство. – 2002. – № 12 (36). – С. 69–75.
9. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства, принципы организации : монография / К. А. Маца. – К. : Изд-во географической л-ры «Обрії», 2008. – 196 с.
10. Мостенська Т. Л. Формалізація процесу розвитку інтеграційної взаємодії / Т. Л. Мостенська. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14586/1/1.pdf>. – Назва з екрана.
11. Николаева Т. И. Интеграция как важнейшее стратегическое направление торговой отрасли / Т. И. Николаева, В. М. Гаянова // Вестник ЮурГУ. Серия: Экономика и менеджмент. – 2009. – № 21. – Вып. 10. – С. 80–86.
12. Ревенко Д. С. Метод диагностики устойчивости функционирования предприятия в условиях макроэкономической нестабильности / Д. С. Ревенко, В. А. Лыба, И. К. Мошкина // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Вып. 3. – Х., 2013. – С. 34–43.
13. Ситникова Л. В. Системообразующие параметры и структурное управление развитием интегрированной производственной системы / Л. В. Ситникова // Вестник УТАГУ. Серия Экономика. – № 3 (32). – Т. 12. – С. 114–124.
14. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К. : Консультант, 2014. – 533 с.

REFERENCES

1. Aristov S. A., Nikitenkova M. V. *Bulletin of the Chelyabinsk State University. Series: Economy*, 2010, no. 26, pp. 100–104.
2. Belii E. M., Rogkova E. V., Tiulin A. E. *Fundamental research*, 2013, no. 6-6, pp. 1482–1484.
3. Gosteva I. S. *Poniattia ta vydy intehrovanykh pidpriemstv* [Concept and types of integrated business], Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2008_20/gosteva.pdf.
4. Gusev E. V., Ovchinokova M. S., Kardapol'tseva K. V. *Bulletin of the YuUrGU. Series: Economics and Management*, 2009, no. 10 (21), pp. 34–41.
5. Dracheva E. L., Libman A. M. *Management in Russia and abroad*, 2011, no. 4, pp. 12–21.
6. Zaharova E. N., Kovaleva I. P. *Sistemnyj podhod v osnove formirovanija integrirovannykh struktur* [A systematic approach at the heart of the formation of the integrated structures]. Available at: http://www.rusnauka.com/35_FPN_2014/Economics/10_180813.doc.htm.
7. Kleiner B. G. *Evolyutsiya institutsionalnykh sistem* [The evolution of institutional systems]. Moscow: Nauka, 2009, 240 p.
8. Klepnikov Yu. N. *Russian entrepreneurship*, 2002, no. 12 (36), pp. 69–75.
9. Matsa K. A. *Sistemi neorganicheskiie, organicheskiie, socialniie : svoistva, printsipi organizatsii* [Systems of inorganic, organic, social: the properties, the principles of organization]. Kiev: Izdatelstvo geograficheskoi literaturi “Obrii”, 2008. 196 p.
10. Mostenska T. L. *Formalizatsiia protsesu rozvytku intehratsiinoi vzaiemodii* [The formalization of the process of integration interaction]. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14586/1/1>.

11. Nikolaieva T. I., Gayanova V. M. *Bulletin of the YuUrGU. Series: Economics and Management*, 2009, no. 10 (21), pp. 80–86.
12. Revenko D. S., Liba V. A., Moshkina I. K. *Economika ta upravlinia pidpriemstvami mashinobudivnoi galuzi: problemi teorii ta praktiki: Sb. nauch. pr.* [Economics and Management Engineering industry: problems of theory and practice: Collected papers]. Harkiv, 2013, no. 3, pp. 34–43.
13. Sitnikova L. V. *Bulletin of the UTATU. Series: Economy*, no. 3 (32), vol. 12, pp 114–124.
14. Statistichni shchorichnik Ukraini za 2013 rik [Yearbook of Ukraine for 2013 years]. Kiev: Konsultant, 2014, 533 p.

Н. Е. Рогоза, доктор экономических наук, профессор; **К. Ю. Вергал**, кандидат экономических наук, доцент (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Сущность и признаки интегрированных структур: теоретический аспект.**

Аннотация. На сегодняшний день создание интегрированных структур является закономерным этапом развития предприятий в условиях глобализации экономики, что является результатом концентрации и консолидации их капитала. При этом особо внимательно следует исследовать сущность интегрированного объединения с точки зрения системного анализа, что позволит сформулировать основные закономерности построения и совершенствования механизмов управления интегрированными структурами. Цель статьи – раскрыть теоретические аспекты содержания понятия «интегрированные структуры» и их признаков. Систематизированы взгляды ученых на содержание понятия «интегрированные структуры» и с точки зрения системного подхода раскрыты его основные признаки. Обобщено определение понятия «интегрированная структура» и определена основная цель управления интегрированной структурой.

Ключевые слова: интегрированная структура, предприятие, система, управление интегрированной структурой, торговое предприятие.

M. Rogoza, Dc. Econ. Sci., Professor; **K. Vergal**, Cand. Econ. Sci., Docent (Poltava University of Economics and Trade). **Essence and features of integrated structures: theoretical aspects.**

Background. Today, the creation of integrated structures is a logical step in the development of enterprises in the conditions of globalization of the economy, as a result of concentration and consolidation of capital. This requires special attention to research of the essence of integrated structures in terms of systems analysis, which will formulate the basic patterns of construction and improvement management mechanisms of integrated structures. Aims and Objectives: disclosure of theoretical aspects of the content of the concept of "integrated structures" and their characteristics. Systemized views of scientists on the concept of "integrated structures" in terms of a systemic approach revealed its chief features. Conclusions: generalized definition of "integrated structure" and identified the main goal of an integrated management structure.

Keywords: Integrated structure, enterprise, system, management integrated structure, trade enterprise.